

De docent als moreel baken?

‘Je mag gewoon mens zijn voor de klas’

Formules oefenen, woordjes stampen en werken aan de algemene kennisontwikkeling van de leerling. Dat zijn standaardtaken van een docent, en die zijn het meest belangrijk. Toch? Niet volgens lector beroepsethiek Wouter Sanderse. Hij doet onderzoek naar morele vorming binnen het leraarschap. ‘Lesgeven is veel meer dan alleen theorie overdragen’, zegt hij. ‘Docenten mogen zich veel bewuster worden van hun voorbeeldfunctie.’ Beroepsvereniging De Onderwijscoöperatie denkt inmiddels aan het invoeren van een beroepscode.

Als docent kun je lesgeven en opvoeden niet los zien van elkaar. Het voelt als mijn verplichting om ook bij te dragen aan de morele vorming van een kind. Ik wil mijn leerlingen meegeven wat de consequenties zijn van hun daden. Daarbij schuw ik het niet om mijn eigen verhaal te gebruiken.' Dat zegt twintiger Esther Minekus, die Engelse les geeft aan de bovenbouw op het Coenecoop College in Waddinxveen. Tijdens een rumoerige les, waarin duidelijk werd dat leerlingen gepest werden, gooide ze haar eigen ervaringen met treiteren op tafel. Ze werd vroeger zelf gepest, vertelde ze aan de klas. Het maakte indruk op de leerlingen. Minekus' mening sluit aan op de uitslag van een online onderzoek naar de werkdoelen en waarden van docenten, uitgevoerd door Fontys Hogescholen, vaktijdschrift *Van Twaalf tot Achttien* en onderzoeksbureau Duo Onderwijsonderzoek. Hieruit blijkt dat leraren het overwegend belangrijk vinden om bezig te zijn met de vorming van hun leerlingen. Zo vindt 85% van de docenten dat ze op moreel vlak een voorbeeld voor leerlingen zijn. Helpen talenten te ontwikkelen, leerlingen gelukkig laten worden en een goed mens helpen vormen: de peiling laat zien dat het grootste deel van de 510 deelnemende docenten deze doelen voor leerlingen belangrijker vindt dan hoge cijfers en een goede voorbereiding op vervolgopleidingen en een baan.

ALLE VAKKEN

De uitkomst van het onderzoek is verrassend in deze tijd, zegt lector beroepsethiek aan Fontys Hogescholen, en tevens één van de initiatiefnemers van het onderzoek, Wouter Sanderse: 'Het dominante verhaal van de samenleving en de overheid over onderwijs gaat over het halen van hoge cijfers voor kernvakken en excelleren op cognitief vlak. Daar worden scholen ook op beoordeeld en onderling op vergeleken op landelijk niveau. Het gaat in het onderwijs dus vooral over de kwalificerende kant. De laatste tijd komen er steeds meer geluiden vanuit de maatschappij en van docenten over de behoefte voor een vormende taak.' Waar sommige vakken zich duidelijk lenen voor morele vorming, zoals levensbeschouwing en maatschappijleer, kan ook bij minder voor de hand liggende vakken moraal op de agenda staan, aldus Sanderse. 'Bij Nederlands en andere talen kun je bijvoorbeeld de koppeling maken met romans, waarin thema's als liefde, vriendschap, eerlijkheid en dood voorkomen. Bij alle vakken is zo'n link wel te maken.' Sanderse gaf in een interview met *Trouw* in 2012 nog aan dat hij vond dat weinig docenten destijds bezig waren met beroepsethiek. Uit eerder onderzoek bleek dat niet veel docenten zich op hun gemak voelden met het aansnijden van morele onderwerpen. Dit had onder meer te maken met het lastige definiëren van de begrippen 'goed' en 'fout'. Inmiddels zegt de meerderheid hier geen probleem meer mee te

hebben. Sanderse: 'Deze uitkomst betekent niet dat leraren opeens iets nieuws aan hun werk ontdekken. Zoals journalisten bezig zijn met waarheidsvinding en artsen met het vergroten van de kwaliteit van leven, richt de leraar zich er altijd al op om kinderen voor te bereiden op de toekomst. Docenten willen leerlingen een zetje de juiste kant op geven, die aandrang is er altijd al geweest. Wat scholen alleen steeds vaker zeggen te missen, en wat bijvoorbeeld een stuk duidelijker was tijdens de verzuiling, is een morele visie. Die was voorheen gebaseerd op deze verschillende levensbeschouwingen, maar zulke specifieke visies zijn minder vanzelfsprekend geworden.' Docenten zoeken al langer naar een moreel kader, wat nieuw is, volgens Sanderse, is de wens van leraren om als beroepsgroep meer duidelijkheid te hebben over wat goed leraarschap inhoudt. Waar nu nog de persoonlijke invulling van de docent centraal staat bij morele vraagstukken, kunnen ze straks wellicht terugvallen op meer collectieve afspraken. Vaak is een persoonlijke invulling namelijk niet altijd makkelijk, aangezien docenten verschillen in hun opvattingen over wat juist is. 'Zowel bijzondere als openbare scholen vragen zich steeds meer af: waar moeten we nu onze opvoedkundige taak op baseren? Er is behoefte aan een nieuw anker.'

BEROEPSCODE

Dat nieuwe anker zou straks terug te vinden kunnen

‘Persoonlijkheidsvorming komt neer op vakmanschap en integriteit bij de docent.’

zijn in een beroepscode voor docenten. Hiervoor is De Onderwijscoöperatie al een fundering aan het leggen, met het opstellen van ethische richtlijnen rondom Lerarenregister en herregistratiecriteria. Voorzitter Joost Kentson: ‘We zijn niet concreet bezig met een beroepscode, maar ik sluit niet uit dat deze er wel komt vanuit onze organisatie. Een code zal veel toevoegen in de manier waarop leden elkaar kunnen aanspreken op gedrag. Het kan een standaard worden voor deze beroepsgroep voor het onderhouden van bekwaamheid.’ Advocaten, politieagenten, psychologen en jeugdhulpverleners; het zijn allemaal beroepen die al zo’n duidelijke morele visie hebben. Ondanks dat het leraarschap in dit rijtje van vormende beroepen past, zijn er nog maar een paar landen die een beroepscode voor docenten hebben, waaronder de VS, Groot-Brittannië en Australië. 61% van de Nederlandse leraren in het onderzoek geeft eveneens aan behoefte te hebben aan een gedeelde beroepsethiek. Wat zou er in de Nederlandse versie komen te staan en wie bepaalt straks deze inhoud? Dat vraagt docent Engels Minekus zich ook af: ‘Ik ben vooral benieuwd wat voor ruimte een beroepscode nog geeft aan mijn persoonlijke invulling.’ Dit punt is volgens Kentson het meest belangrijk. Volgens hem moeten docenten veel inspraak hebben in de strekking van een eventuele code. ‘Die moet dan door de beroepsgroep zelf worden opgesteld, want die weten uiteraard het beste wat er speelt.’

PRIVÉLEVEN

Een omstreden onderdeel uit de Britse beroepscode is dat leraren privé van onbesproken gedrag moeten zijn. Kentson ziet dit anders voor zich voor wat betreft de Nederlandse versie. ‘Leraren hebben een voorbeeldfunctie en deze moet zuiver zijn, maar niet het privéleven overnemen. Gesprekken met collega’s, een appel blijven doen op elkaar, dat moet leidend blijven: samen zoeken naar wat wel of niet kan.’ Sanderse waarschuwt dat de code geen ‘enorm boekwerk vol gedragsregels’ moet worden: ‘Daar hebben docenten helemaal geen behoefte aan. Het gaat erom dat er bouwstenen komen, zodat voor iedereen duidelijk is dat het de taak van leraren is om bij te dragen aan het tot bloei komen van kinderen en dat liefde en zorg daarvoor bijvoorbeeld onmisbare kwaliteiten zijn.’ Ook Kentson vindt dat de code ‘geen opleidingskeurmerk’ moet worden. ‘Scholen moeten er zelf een invulling aan kunnen geven, vanuit de visie van de school,’ zegt hij. ‘Ik zie het voor me als een professionele standaard, waarin de dialoog nog wel actief wordt gevoerd.’

MORAALVORMING OP DE LERAREN-OPLEIDING

Maar wat maakt nu een goede leraar? Sanderse: ‘Rechtvaardig, zorgzaam, geduldig, verantwoordelijk en wijs, dat zijn begrippen die ik verwacht in een beroepscode voor docenten. Dit zijn nog geen termen die voorkomen op de lerarenopleiding. Hier wordt wel tijd gemaakt voor de ontwikkeling van de beroepsidentiteit van studenten, maar dat gaat vooral over de persoonlijke waarden van de leraar, en niet over de ethiek van zijn beroep. Docenten in opleiding moeten meer bezig zijn met werken aan hun integriteit, met training en reflectie.’ Hier sluit Kentson zich bij aan: ‘Op leraren-

‘Docenten hebben geen behoefte aan een enorm boekwerk vol gedragsregels’

opleidingen zouden leraren van morgen meer tijd en ruimte moeten krijgen om zich moreel te ontwikkelen.’ Docenten wijten hun ongemak met het bespreken van morele vraagstukken zelf ook grotendeels aan hun opleiding: 59% van de ondervraagden vindt dat de lerarenopleiding hen slecht heeft voorbereid om met leerlingen morele onderwerpen te verkennen en te bespreken. Leraar van het jaar 2014 Jasper Rijpma schrijft in zijn blogbericht *Grote Denkers*, eind vorig jaar gepubliceerd op de website van De Onderwijscoöperatie, dat lerarenopleidingen ‘schromelijk tekortschieten’

De belangrijkste doelen van de lessen volgens docenten.

op het gebied van persoonlijkheidsvorming. 'Dit komt neer op vakmanschap en integriteit bij de docent. Onderwijs geven is een ontzettend leuke bezigheid, maar ook een grote verantwoordelijkheid. De docent raakt gedurende zijn loopbaan het leven van veel mensen. Hij of zij kan - nee, moet - normen en waarden overdragen op de volgende generaties. Daarom is het essentieel dat docenten idealen vormen en deze weten te vertalen naar hun lesdoelen.' Rijpma geeft twee voorbeelden van hoe dit er in de praktijk uit zou kunnen zien. Als eerste vindt hij dat leerlingen moeten leren om niemand buiten te sluiten op basis van culturele of seksuele identiteit. 'Een open houding naar "de ander" dus. De geschiedenis heeft aangetoond dat het buitensluiten van groepen in de samenleving tot desastreuze gevolgen kan leiden.' Verder benadrukt hij dat studenten oog moeten hebben voor maatschappelijke verschillen. 'We hoeven geen reis naar Bangladesh te maken om tot inzicht te komen dat maatschappelijke ongelijkheid een gegeven is. Het gaat erom wat toekomstige generaties er aan kunnen doen.'

LEVENSERVARING

Uit het onderzoek komt naar voren dat een groot deel van de leraren (76 procent) denkt dat het 'karakter' van leerlingen veranderbaar is. Goede voorbeelden laten zien en expliciet onderwijzen zou daarvoor zorgen, zeggen zij. Maar hoeveel invloed heb je als docent nu

echt op de normen en waarden van je leerling? Kún je het karakter van een leerling wel beïnvloeden? Jasja van den Brink is pedagoog, met een achtergrond in het basisonderwijs en hbo. Zij zegt dat karakter en moraal alleen aan te leren zijn als de leraar handelt naar wat hij voorschrijft. 'Voor kinderen, zeker uit een problematisch gezin, is het vaak al genoeg om één goed rolmodel te hebben waar ze zich aan kunnen spiegelen. Maar er moet eerst verbinding zijn met de leerling voordat je als docent wat kunt overdragen. Een klaslokaal binnenlopen en meteen vragen of een leerling een theorieboek opent, werkt ook niet. Het helpt om eerst iets te delen met de klas.' Van den Brink bemoedigt hierbij het gebruik van persoonlijke verhalen in de les. 'Kinderen doen wat jij doet, niet wat jij zegt. Docenten moeten daarbij wel hun eigen moraal goed onder de loep nemen. Als je kinderen vertelt dat ze niet mogen roddelen, dan kun je daarna ook niet iets onaardigs zeggen over een afwezige leerling of collega.' Roomser dan de paus hoeven leraren niet te zijn, vindt Van den Brink. 'Het werkt juist heel goed om ook aan een klas te vertellen hoe je van je eigen fouten hebt geleerd. Zo word je zelf een instrument in je eigen les. Je privéleven hoeft niet door een ringetje te halen te zijn, leraren mogen veel meer openstaan voor het leerzame effect van fouten maken. Scholieren vinden heel brave docenten ook niet interessant, ze luisteren sneller naar iemand met levenservaring. Je mag gewoon mens zijn voor de klas.' ■